

## **СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

УДК 316.61-047.37

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-7(338)-5-15

**Коваленко Вікторія Євгенівна,**

кандидат психологічних наук, доцент, докторант кафедри психокорекційної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна.  
kovalenkov811@gmail.com  
<https://orcid.org/0000-0002-7792-4653>

### **СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТА СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Важливою в сучасних педагогічних, психологічних, соціологічних та філософських дослідженнях є проблема соціалізації, яка є значущим процесом не лише для окремого індивіда, але і для суспільства в цілому. Це процес у якому людина набуває соціальних якостей, необхідних для соціальної адаптації у суспільстві, в процесі якого відбувається становлення соціального досвіду, забезпечується наступність історичного розвитку. Термін «соціалізація» вперше вжив Г. Тард для позначення процесу інтеріоризації соціальних норм шляхом соціальної взаємодії. У наукову систему понять термін «соціалізація» ввів американський соціолог Ф. Гідінгстон наприкінці XIX ст., який тлумачив це поняття як «процес розвитку соціальної природи людини» (Гідінгс, 2015). Упродовж останнього сторіччя наукові дослідження проблеми соціалізації здійснювались як міждисциплінарний науковий напрям, що обумовлює різноманіття підходів до його вивчення на основі філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних поглядів.

У філософському контексті (П. Бергер, Р. Будон, М. Вебер, Ф. Гідінс, Е. Дюркгейм, Т. Лукман, Р. Мертон, Т. Парсонс, П. Сорокін, Ю. Хабермаса, П. Штомпка, А. Шюц) соціалізація розглядається як утілення в окремому суб'єкті тієї соціальної реальності, в яку він занурений, тобто соціалізація – це процес, що протікає між людиною і суспільством і перетворює індивідуальне буття в особистісне. При цьому суб'єкт є реально діючою особою, котра у сумісній з іншими суб'єктами діяльності організовує, визначає і конструює процес власної соціалізації (М. Вебер, Г. Ляйбниць).

У соціологічному контексті проблему соціалізації досліджували Є. Ануфрієв, В. Афанасьєв, Я. Гілінський, В. Дмитрієнко, Л. Зеленов, Л. Коган, І. Кон, О. Кравченко, Ю. Левада, І. Мартинюк,

В. Немирівський, Г. Осипов, А. Радугин, Х. Сабіров, Ж. Тощенко, С. Фролов.

У психології соціалізація розглядається як здатність індивіда включатися в цілеспрямовану діяльність суб'єктів різних соціальних інституцій завдяки інтеріоризації системи соціальних настанов (Н. Дембицька, Т. Карабін, М. Коць, О. Лютак, В. Москаленко та ін.). Бути соціалізованим означає бути залученим до норм і цінностей суспільства, володіти вміннями досягнення власних цілей без неусвідомленого нанесення шкоди іншим людям (С. Розум).

У педагогічних дослідженнях соціалізація визначається як процес при звичаєння людини для подолання суперечностей, що постають перед нею у соціальному житті (Б. Вульф); процес передачі дитині соціального досвіду, який містить суспільні уявлення, ідеали, цінності та норми, алгоритми форм поведінки з метою формування в неї необхідної сукупності соціальних ролей (Н. Лавриченко).

Соціальні педагоги розглядають соціалізацію як двоєдиний процес, що, з одного боку, передбачає адаптацію до соціального середовища, засвоєння його норм і цінностей, а, з іншого, активну діяльність, включення в соціальне середовище, здатність створювати щось нове (О. Безпалько, О. Караман, Г. Лактіонова, А. Капська, Ж. Петрочко, І. Пінчук). Соціалізація нерозривно пов'язана з індивідуалізацією особистості: не існує однакових процесів соціалізації, індивідуальний досвід кожної особистості є унікальним і неповторним.

Незважаючи на достатнє висвітлення проблеми соціалізації особистості у філософських, психологічних, соціологічних та педагогічних дослідженнях, питання аналізу соціалізації особистості на міждисциплінарній основі потребує подальшого дослідження.

Метою наукової розвідки є вивчення процесу соціалізації особистості на міждисциплінарній основі.

У філософському словнику поняття «соціалізація» визначено як процес операційного оволодіння набором програм діяльності та поведінки, характерних для тієї чи іншої культурної традиції, а також процес інтеріоризації індивідом знань, цінностей і норм (Грицанов, 1999).

Філософи в поняття «соціалізація» вкладають більш широкий зміст – становлення людини як соціальної істоти в процесі філогенезу (Б. Паригін). Це підкреслює особливу роль соціалізації в розвитку підростаючого покоління, адже від характеру соціалізації залежать цінності молодих людей, соціальні ставлення і характер суспільства в цілому.

В. Москаленко, характеризуючи філософський підхід до проблеми соціалізації особистості, трактує соціалізацію як процес взаємодії індивіда і суспільства на підставі предметно-перетворювальної діяльності індивіда, наслідком чого є конкретно-історична форма його соціальності (Москаленко, 2013). Філософський підхід до дослідження

проблеми соціалізації засновується на принципі єдності «Людини та Світу» в площині інтеріндивідуальної парадигми, яка полягає в тому, що інтрапсихічне життя індивіда детерміновано впливами інших людей, а інтрапсихічне, як сукупний суб'єкт, належить не окремим індивідам, а виходить за їх межі, в інтеріндивідуальний простір. Саме цей простір, на думку В. Москаленка (2013), визначає процес її соціалізації.

Філософський аспект соціалізації особистості передбачає усвідомлення філософської сутності виховання, виходячи із визнаної суспільством філософії людини і культури (Д. Дідро, П. Гольбах, Е. Кант, Ж. Руссо). Аналізуючи соціальне становлення особистості, Е. Кант зазначає, що соціальне становлення людини – це спрямований процес її усвідомлення інтересів суспільства і головне завдання наукового знання в цьому процесі – допомогти індивіду стати членом суспільства (Кант, 1964). Л.Фейербах визначальну роль у формуванні соціальної сутності відводить соціальним зв'язкам, зазначаючи, що в ході спілкування і спільної діяльності відбувається процес соціалізації (Фейербах, 1995).

Методологічною основою дослідження сутності соціалізації вітчизняної філософії є наукова концепція співвідношення біологічного і соціального в людині. Зокрема, Я. Давидов, П. Гальперін вважають, що виникнення соціального призводить до повного придушення біологічного (концепція соціальної сутності людини); К. Альбуханова-Славська, П. Царегородов, розглядають дуалістичну природу людини, її біологічна сутність розглядається як внутрішня, притаманна самій людині, а соціальна – як зовнішня, що існує поза людиною (дуалістична концепція); Н. Дубінін, С. Батенін, С. Паригін зазначають, що біологічні можливості є тлом, на якому розгортається процес становлення людини як учасника соціально-історичного процесу, соціальна сутність людини містить в собі в підпорядкованому вигляді свою біологічну основу (концепція інтегральної природи людини).

Зокрема, Т. Борисова, аналізуючи погляди на соціалізацію Б. Паригіна зазначає, що весь багатогранний процес створення особистості, її соціалізація включає в себе як біологічні передумови, так і безпосередньо саме входження індивіда в соціальне середовище, яке передбачає «соціальне пізнання, соціальне спілкування, оволодіння навичками практичної діяльності, включаючи як предметний світ речей, так і всю сукупність соціальних функцій, ролей, норм, прав та обов'язків, активну перебудову навколишнього світу, зміна і якісне перетворення самої людини (Борисова, 2010). Проте, є філософські наукові школи, які намагаються визначити сутність соціалізації поза її зв'язку з соціальним середовищем. Зокрема, в рамках школи «філософської антропології» А. Суліван, Л. Тайгер, Л. Уайт зазначають, що соціально-культурна унікальність кожної людини має біологічну основу та є властивістю їх біологічної природи (Пташко, 2011).

Вивчення наукових філософських досліджень з проблеми соціалізації дозволяє нам зробити наступні висновки: домінуючою є позиція соціальної обумовленості процесу розвитку особистості; процес соціалізації означає розвиток особистості в філогенетичному й онтогенетичному плані, що визначає роль процесу соціалізації в розвитку не тільки окремої особистості, але й суспільства в цілому; процес соціалізації передбачає активну взаємодію особистості і суспільства.

У соціологічному контексті науковці трактують поняття «соціалізації» як процесу формування основних параметрів людської особистості (свідомості, почуттів, здібностей і т.д.) під час виховання та навчання, засвоєння соціальних ролей, в результаті чого людина перетворюється у члена суспільства, успадковуючи історичний досвід. Так аналіз словникової-довідкової літератури, зроблений дослідником Ю. Кривовим, показав, що автори (В. Гуд, Б. Уолмен) тлумачать соціалізацію як процес засвоєння людиною методів, ідей, вірувань, цінностей, патернів і норм специфічної культури, в якій вона живе, і адаптацію їх до власної особистості (Кривов, 1992).

Я. Щепанський розуміє соціалізацію як цілісність усіх впливів соціального та культурного середовища, що спонтанно вчать індивіда адаптуватися до структури певних конкретних соціальних груп та звичаїв, зразків поведінки. К. Левіт (2007) визначає соціалізацію як процес засвоєння й активного відтворення індивідом соціокультурного досвіду (соціальних норм, цінностей, зразків поведінки, ролей, установок, звичаїв, культурної традиції, колективних уявлень і вірувань і т.д.) (Левіт, 2007). В. Москаленко (2013) розуміє соціалізацію як інтегруючий діяльнісний процес, особливості якого визначаються самим суб'єктом, який виступає агентом цього процесу (Москаленко, 2013).

Аналіз соціологічних досліджень з даної проблематики дозволив зробити наступні висновки: в науці існують два концептуальних підходи до визначення поняття соціалізації: суб'єкт-об'єктний і суб'єкт-суб'єктний.

Суб'єкт-об'єктний підхід передбачає активну роль суспільства, що виступає домінантою, а особистість є пасивним учасником, який пристосовується до умов суспільства, в якому живе (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Г. Сарієв та ін.). Суспільство розглядається як система соціальних стосунків і спеціальних зв'язків таких стосунків (інститутів). Система, завдяки зразкам норм і цінностей, властивим їй, організовується в упорядковане ціле. Будь-яка соціальна система виробляє процес соціалізації людей з тим, щоб вони розвинули загальну потребу підпорядкування нормам і щоб фундаментальні цінності стали частиною особистості.

Натомість суб'єкт-суб'єктний підхід передбачає активність суб'єкта (І. Таллмен, Дж. Коулмен, І. Кон, Л. Буєва, Л. Коган та ін.). Соціалізація у цьому трактуванні є процесом освоєння ролей і персональних характеристик, нормативно властивих тим чи іншим

ідентичностям (соціальна позиція, статус) в рамках даної соціальної групи. З одного боку, людина приймає норми, пристосовується до існуючих умов, з іншого – творчо їх перетворює, у чому складається активність особистості, її індивідуальність.

А. Савіна (2017) в узагальненому вигляді охарактеризувала соціалізацію як процес засвоєння людиною системи знань, моральних норм і культурних цінностей, обов'язкових для певного суспільства або групи, які в результаті інтеріоризації стають особистісними цінностями, моральними орієнтаціями та еталонами поведінки (Савіна, 2017).

Тож, у соціологічному контексті соціалізація розглядається як прийняття соціальних норм, правил, моделей поведінки в контексті культури, висуваючи на перший план активну або пасивну роль самої людини в даному процесі. Сама проблема соціальної детермінації і активність особистості з позицій принципу діяльності розглядається як холистичний процес формування і розвитку особистості, де соціальна детермінація і активність самої особистості є взаємопов'язаними його аспектами, а діяльність індивіда є необхідною умовою формування особистісних якостей людини.

У психологічному контексті теорії соціалізації розкривають специфіку розвитку різних аспектів особистості. Різні теорії психології трактують поняття соціалізації з різних позицій. Розглянемо їх більш детально.

Психоаналітичні теорії (психосексуального – З. Фрейд та психосоціального розвитку – Е. Еріксон). З. Фрейд розглядає людину як біологічну істоту, яке лише адаптується до умов існування в суспільстві. Соціалізація зводиться до узгодження внутрішніх потреб людини, її інстинктів із зовнішніми моральними, суспільними нормами, «заборонами». На відміну від З. Фрейда, Е. Еріксон використовував поняття «соціальний розвиток», підкреслюючи тим самим вплив на розвиток людини соціальних історичних і культурних чинників. Якість соціалізації залежить від спілкування дитини з дорослими, участі в провідних видах діяльності, здобуття життєвих і соціальних ролей.

Когнітивні теорії (Ж. Піаже) головним аспектом соціалізації особистості вважають розвиток її пізнавальної сфери. Когнітивний розвиток відбувається в результаті пошуку рівноваги між тим, що дитина знає і тим, що прагне дізнатися.

Біхевіористичні теорії (Д. Уотсон, Е. Торндайк, Б. Скіннер та ін.) вказують, що процес соціалізації включає в себе накопичення моделей поведінки, які будуть необхідні дитині в різних життєвих ситуаціях, і їх закріплення.

Гуманістичні теорії (Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) основу розвитку особистості вбачають у формі особистісного зростання, самоактуалізації, саморозвитку. Головним моментом розвитку виступає «Я-концепція», що включає в себе уявлення, ідеї, цілі, через які людина характеризує саму себе і намічає перспективи власного розвитку.

Психологічний аналіз питання вітчизняними психологами включає два підходи до проблеми соціалізації з точки зору вікової та соціальної психології. Вікова психологія розглядає соціалізацію як процес іманентних перетворень особистості в онтогенезі, як суб'єктування соціального досвіду, норм, цінностей культури. Так, Л. Виготський підкреслює діалектичну взаємодію планів розвитку – природнього і соціального. Соціальна ситуація розвитку являє собою вихідний момент всіх динамічних змін, що відбуваються в розвитку протягом даного періоду (Виготський, 2016).

У соціальній психології соціалізація особистості практично ототожнюється із соціальною адаптацією в широкому її розумінні. Соціальна адаптація є інтегративним показником стану людини (Л. Божович, Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Леонтьєва, М. Лісіної), який віддзеркалює її можливості виконувати певні біосоціальні функції: адекватне сприйняття соціальної дійсності і власного організму; адекватну систему взаємин і стосунків з оточенням; спроможність до праці, навчання, дозвілля; здатність до самообслуговування і взаємообслуговування в сім'ї та колективі; адаптивність поведінки відповідно до ролевих очікувань інших.

Соціальні психологи тлумачать соціалізацію як безперервну адаптацію живого організму до оточення; комунікацію, під час якої, особистість здатна брати участь в узгоджених діях на основі загальноприйнятих норм і принципів (Г. Андрєєва, І. Мартинюк, Л. Орбан-Лембрик). Згідно А. Кардінер перед соціалізацією стоїть завдання сприяння адаптації людини до умов культурного простору, в якому він знаходиться.

Отже, для вікової психології соціалізація розглядається з позицій динаміки розвитку особистості, а для соціальної психології – з боку взаємодії особистості і середовища. Зокрема, М. Андрєєва (2006) вказує на особливу важливість акцентування уваги ще на одній її сутності соціалізації – активному відтворенні індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище (Андрєєва, 2001). Засвоєний соціальний досвід стає регулятором соціальної поведінки особистості. Тож, соціально-психологічний ракурс проблеми соціалізації передбачає розуміння соціалізації як процесу засвоєння соціального досвіду, його узагальнення і перетворення з включенням (інтеграцією) в існуючі підсистеми особистості і об'єктивації її (трансляцію) в системі соціальних зв'язків.

Р. Шамінов (2000) вказує, що соціалізація – не тільки процес засвоєння соціальних норм, ролей, установок шляхом включення в соціальні зв'язки, але і процес їх вбудовування в цілісну систему (структуру) особистості, завдяки чому і відбувається її становлення (Шамінов, 2013). В той же час соціалізація – це і процес об'єктивації особистості (включаючи і трансляцію іншим суб'єктам свого «особистісного змісту»), оскільки включення в систему соціальних

зв'язків неминуче вимагає від неї свого роду презентації соціального досвіду.

Тож, психологічний підхід розглядає соціалізацію як розвиток індивідуальних властивостей і якостей людини в процесі взаємодії з середовищем, виділяючи процеси інтеріоризації (засвоєння соціального досвіду) і екстеріоризації (вплив власного досвіду на існуючу дійсність). На основі соціального досвіду складається внутрішня позиція особистості, її індивідуальність, що говорить про її активну позицію в процесі соціалізації.

У педагогічних дослідженнях сутність соціалізації досліджується в аспекті процесу виховання. Г. Андреева (1980) зазначає, що соціалізація – це процес входження індивіда в соціальне середовище, засвоєння ним соціальних впливів, залучення його до системи соціальних зв'язків. Авторка вказує, що існує проблема диференціації понять соціалізації, розвитку і виховання. Виховання на думку Г. Андреевої, можна розуміти у вузькому сенсі слова – як процес цілеспрямованого впливу на людину з боку суб'єкта виховного процесу з метою передачі, прищеплення їй певної системи понять, норм і т.д. В цьому випадку соціалізація відрізняється за своїм значенням від процесу, що описується терміном «виховання», адже воно передбачає цілеспрямованість і планомірність процесу впливу. Н. Голованова підтримує погляди Г. Андреевої, зазначаючи, що становлення особистості в процесі соціалізації відбувається трьома взаємопов'язаними шляхами: стихійно, цілеспрямовано або спонтанно, причому виховання є провідним механізмом цілеспрямованої соціалізації (Голованова, 2004).

А. Реан і Я. Коломінський (1999) дотримуються розуміння поняття «соціалізації» ширшого за виховання, вказуючи, що виховання являє собою керований і цілеспрямований процес соціалізації, в той час як соціалізація може здійснюватись у вигляді цілеспрямованого, так і нерегульованого процесів (Реан & Коломінський, 1999). Соціалізація – це особливий процес включення дитини в суспільство, процес і результат засвоєння, активного відтворення індивідом соціального досвіду. Він може відбуватися як стихійно, так і цілеспрямовано (виховання) (Реан, 2015).

П. Підкасистий (2003) вказує, що з педагогічної точки зору одним з результатів соціалізації буде «вихованість» – інтегративний результат виховання і самовиховання людини, «який проявляється в ступені відповідності її слів і дій прийнятим даним суспільством нормам і правилам, в реальному рівні особистісного розвитку як основи ставлення до світу, своєму місці в ньому, до людей, в ступені усвідомлення себе, своїх можливостей (Підкасистий, 2003).

Соціальні педагоги розглядають соціалізацію як процес, що, з одного боку, передбачає адаптацію до соціального середовища, засвоєння його норм і цінностей, а, з іншого, активну діяльність, включення в соціальне середовище, здатність створювати щось нове

(О. Безпалько, Г. Лактіонова, А. Капська, Ж. Петрочко, І. Пінчук). Соціалізація нерозривно пов'язана з індивідуалізацією особистості: не існує однакових процесів соціалізації, індивідуальний досвід кожної особистості є унікальним і неповторним.

Тож, педагогічний підхід має на увазі під соціалізацією керований і цілеспрямований процес формування у школяра цінностей, норм, установок, зразків поведінки, властивих даному суспільству, який дозволить виконати найважливішу функцію переходу школяра від об'єкта навчання і виховання до суб'єкта соціального розвитку, а в подальшому – до активного суб'єкту самовиховання і саморозвитку.

Педагогіка акцентує увагу на технологічній стороні процесу соціалізації. Вона досліджує цей процес з точки зору продуктивності, ефективності, можливості управління цим процесом.

Отже, у філософії, соціології, психології та педагогіці наявні різні підходи до розуміння та визначення самого поняття «соціалізація». Тому у сучасній науковій літературі існує доволі широкий набір визначень «соціалізації», які відрізняються залежно від розуміння їхніми авторами сутності й структури особистості як психосоціогенної істоти. Більшість визначень цього поняття містить загальне положення про те, що сутність соціалізації полягає у засвоєнні індивідом соціального досвіду, але розуміння змісту цього досвіду, його структури, засобів і порядку засвоєння істотно відрізняються.

Аналіз наукових досліджень показав, що загальна тенденція розвитку уявлень про процес соціалізації в філософських, соціальних, психологічних та антропологічних підходах базувалася на переконанні, що сама культура є своєрідним продуктом соціалізації, так як вона являє собою складну систему, самозбереження якої здійснюється за допомогою адаптації суспільства до постійних і змінних параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища. Незважаючи на значні відмінності у представлених дослідженнях є і спільні риси, зокрема, соціалізація в них розуміється як поєднання пристосування (адаптація) і відокремлення (індивідуалізація) людини до умов сучасного міжкультурного простору.

Роль соціального впливу в розглянутих теоріях соціалізації має переважне значення в процесі соціалізації і становлення особистості, що доводиться на прикладі різноманітних проявів даного феномена в історії людства. Однак, автори згодні і з тим, що самій людині необхідна реалізація її потреб, серед яких вагоме місце займають потреби в самоактуалізації, самореалізації, прихильності, тому вона сама виступає суб'єктом соціалізації і прагне до набуття знань про навколишній світ.

Міждисциплінарний аналіз проблеми соціалізації дозволяє розглядати соціалізацію як процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей, включення його до системи соціальних зв'язків і відносин, необхідних для його становлення і життєдіяльності в даному суспільстві.



**Список використаної літератури**

1. Гиддингс Ф. Основания социологии. Москва: Красанд, 2015. 427 с.
2. Грицанов А. А. Философский словарь. Минск: В. М. Скакун, 1999. 1312 с.
3. Москаленко В. В. Соціалізація особистості: монографія. Київ: Фенікс, 2013. 540 с.
4. Кант И. Сочинения. В 2 т. Т. 2. Москва: Мысль, 1964. 206 с.
5. Фейербах Л. Избранные философские произведения. В 2 т. Т. 1. Москва, 1995. 203 с.
6. Борисова Т. С. Воспитание социально важных качеств. Общественно значимые проекты в школьной практике. *Народное образование*. 2010. № 5. С. 246–251.
7. Пташко Т. Г. Социализация личности подростка в условиях детского общественного объединения: монография. Челябинск: Изд-во Челяб. гос. пед. ун-та, 2011. 160 с.
8. Кривов Ю. И. Проблемы социализации подрастающих поколений в зарубежной педагогике: дис. ... канд. пед. наук. Москва, 1992. 215 с.
9. Левит С. Я. Культурология. Москва: РОССПЭН, 2007.
10. Савина А. К. Социализация как социально-педагогическая категория в исследованиях ведущих зарубежных ученых. *Ценности и смыслы*. 2017. № 2 (48). С. 114–130.
11. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. Москва: Перспектива, 2016. 224 с.
12. Андреева Г. М. Социальная психология: учебник. Москва: Аспект Пресс, 2001. 230 с.
13. Шамянов Р. М. Социализация личности: системно-диахронический подход. *Психологические исследования*. 2013. Т. 6. № 27.
14. Голованова Н. Ф. Социализация и воспитание ребенка. СПб: Речь, 2004. 272 с.
15. Психология человека от рождения до смерти; под общ. ред. А. А. Реана. Москва: АСТ, 2015. 656 с.
16. Пидкасистый П. И. Педагогика. Москва: Педагогическое общество России, 2003. 608 с.

**References**

1. Giddings, F. (2015). *Osnovaniya sociologii* [Foundations of Sociology]. Moscow: Krasand [in Russian].
2. Gricanov, A. A. (1999). *Filosofskij slovar'* [Philosophical Dictionary]. Minsk: V. M. Skakun [in Russian].
3. Moskalenko, V. V. (2013). *Sotsializatsiia osobystosti: monohrafiia* [Socialization of personality: monograph]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
4. Kant, I. (1964). *Sochineniya* [Essays]. (Vols. 1-2). Vols. 2. Moscow: Mysl' [in Russian].
5. Fejerbah, L. (1995). *Izbrannye filosofskie proizvedeniya* [Selected philosophical works]. (Vols. 1-2). Vols. 1. Moscow [in Russian].
6. Borisova, T. S. (2010). *Vospitanie social'no vazhnyh kachestv. Obshchestvenno znachimye proekty v shkol'noj praktike* [Education of socially important qualities. Socially significant projects in school practice]. *Narodnoe obrazovanie – Public education*, 5, 246-251 [in Russian].
7. Ptashko, T. G. (2011). *Socializaciya lichnosti podroostka v usloviyah detskogo obshchestvennogo ob'edineniya: monografiya* [Socialization of a teenager's personality in the context of a children's public association: monograph]. Chelyabinsk: Izd-vo Chelyab. gos. ped. un-ta [in Russian].
8. Krivov, Yu. I. (1992). *Problemy socializacii podrastayushchih pokolenij v*

zarubezhnoj pedagogike [Socialization problems of the younger generations in foreign pedagogy]. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian]. **9. Levit, S. Ya.** (2007). Kul'turologiya [Culturology]. Moscow: ROSSPEN [in Russian]. **10. Savina, A. K.** (2017). Socializaciya kak social'no-pedagogicheskaya kategoriya v issledovaniyah vedushchih zarubezhnyh uchenyh [Socialization as a socio-pedagogical category in the research of leading foreign scientists]. *Cennosti i smysly – Values and meanings*, 2 (48), 114-130 [in Russian]. **11. Vygotskij, L. S.** (2016). Voprosy detskoj psihologii [Child psychology issues]. Moscow: Perspektiva [in Russian]. **12. Andreeva, G. M.** (2001). Social'naya psihologiya [Social psychology: textbook]. Moscow: Aspekt Press [in Russian]. **13. Shamionov, R. M.** (2013). Socializaciya lichnosti: sistemno-diahronicheskij podhod [Socialization of the individual: a systemic diachronic approach]. *Psihologicheskie issledovaniya – Psychological research*, 6, 27 [in Russian]. **14. Golovanova, N. F.** (2004). Socializaciya i vospitanie rebenka [Socialization and parenting]. SPb.: Rech' [in Russian]. **15. Rean, A. A.** (Eds.). (2015). Psihologiya cheloveka ot rozhdeniya do smerti [Human psychology from birth to death]. Moscow: ACT [in Russian]. **16. Pidkastyj, P. I.** (2003). Pedagogika [Pedagogy]. Moscow: Pedagogicheskoe obshchestvo Rossii [in Russian].

**Коваленко В. Є. Соціалізація особистості як предмет психолого-педагогічних та соціологічних досліджень**

У статті аналізується проблема соціалізації особистості у філософських, соціологічних, психологічних та педагогічних дослідженнях. У філософському контексті процес соціалізації означає розвиток особистості в філогенетичному й онтогенетичному плані, що визначає роль цього процесу в розвитку не тільки окремої особистості, але й суспільства в цілому. У соціологічному контексті соціалізація розглядається як прийняття соціальних норм, правил, моделей поведінки в контексті культури, висуваючи на перший план активну або пасивну роль самої людини в даному процесі. У психологічному контексті теорії соціалізації розкривають специфіку розвитку різних аспектів особистості. Соціалізація розглядається як розвиток індивідуальних властивостей і якостей людини в процесі взаємодії з середовищем. У педагогічних дослідженнях соціалізація розглядається як керований і цілеспрямований процес формування у школяра цінностей, норм, установок, зразків поведінки, властивих даному суспільству.

*Ключові слова:* соціалізація, соціальна адаптація, соціальний досвід.

**Коваленко В. Е. Социализация личности как предмет психолого-педагогических и социологических исследований**

В статье анализируется проблема социализации личности в философских, социологических, психологических и педагогических исследованиях. В философском контексте процесс социализации означает развитие личности в филогенетическом и онтогенетическом

плане, що визначає роль цього процесу в розвитку не тільки окремої особистості, але й суспільства в цілому. В соціологічному контексті соціалізація розглядається як прийняття соціальних норм, правил, моделей поведінки в контексті культури. В психологічному контексті теорії соціалізації розкривають специфіку розвитку різних аспектів особистості. Соціалізація розглядається як розвиток індивідуальних властивостей і якостей людини в процесі взаємодії з середовищем. В педагогічних дослідженнях соціалізація розглядається як управляємий і ціленаправлений процес формування у школяра цінностей, норм, установок, образців поведінки, притаманних даному суспільству.

*Ключевые слова:* соціалізація, соціальна адаптація, соціальний досвід.

### **Kovalenko V. Personal Socialization as a Subject of Psychological, Pedagogical and Sociological Research**

The article deals the problem of personality socialization in philosophical, sociological, psychological and pedagogical research. In philosophical context, the process of socialization means the development of a personality in the phylogenetic and ontogenetic terms, which determines the role of this process in the development of not only an individual, but society as a whole; socialization involves active interaction between the individual and society. In a sociological context, socialization is seen as the acceptance of social norms, rules, and models of behavior in the context of culture, highlighting the active or passive role of the person himself in this process. In the psychological context, socialization theories reveal the specifics of the development of various aspects of personality. Socialization is viewed as the development of individual properties and qualities of a person in the process of interaction with the environment. On the basis of social experience is the internal position of the individual, her individuality, which indicates her active position in the process of socialization.

In pedagogical research, socialization is investigated in the aspect of the upbringing process. Socialization is viewed as a controlled and purposeful process of forming in a student the values, norms, attitudes, patterns of behavior inherent in a given society, which will allow the student to perform the most important function of the student's transition from the object of training and education to the subject of social development, and in the future - to an active subject of self-education and self-development.

*Key words:* socialization, social adaptation, social experience.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2020 р.

Прийнято до друку 24.12.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Казачінер О. С.